

Gárdai PAPP IMRÉNE

6000 TISZ IÓEVE, 1972.

TART.: JANKOVICS IMRE NÉPRŐVÉSZ RÖVID
ÉLETRAJZA ÉS MŰVÉISÉGÉNEK KÉSZÍTÉSE

7 lap, 5 rajz

Földrajzi mutató: Csurgó

számmutató: XV B
XXIII, 2
XXX, 1

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

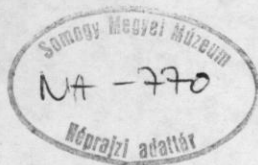
KISKUNHALASI GYÁRA

KELTAKONÁS

ATTUEVETVE AZ EGYESÉGES ITK. 20th-es TETELE AUL

2074

IMRE NÓMI MŰZEM HATÓVÁR

JANKOVICS IMRE NÉPMŰVÉS Z RÖVID ÉLETRAJZA

ÉS DUDÁJÁNAK KÉSZITÉSE

Az adatokat szöveghű lejegyzéssel gyűjtötte:

Papp Imréné
tanár

Csurgó, 1972.

Jankovics Imre dudás, a népművészet mestere, született Somogy megye, Berzence községben 1885. november 5.-én. Szülei kevés földdel rendelkező kisparasztaok voltak. Római katólikus vallásu. Foglalkozása: mezőőr, heregi kocsis, erdőkerülő, kanász, éjjeliőr, majd nyugdíjas.

Nősült 1906-ban, felesége az ugyanesak kisparaszti családból származó Varga Julianna. Házasságukból 5 fiu, és leánygyermek született. A 6 gyermek közül 3 kiesi korában különböző gyermekbetegségekben meghalt. Felnőtt 3, akik közül az egyik fiu katona korában halt meg. A jelenleg 2 élő gyermeke közül Jankovics Julianna, Pintér Imeréné aki 1910-ben született, lakik Csurgó Kossuth u. 20. sz. alatt, szolgáltatta az alábbi adatokat.

Édesapám még kisfiu korában tanult meg dudálni. Az ő gyermekkorában Berzencén kilencen tudtak dudálni. Ő egy bizonyos Samu bácsitól tanult. Vezeték nevére nem emlékszem. Először úgy kezdte, hogy a felfújt "tikbegyből" /tyukbegy/ nyomkodta ki a levegőt. Nagyon nehéz megtanulni dudálni. Több évig is eltart, amíg valaki jól tud rajta játszani. 15-16 éves korára már jól játszott, attól kezdve aztán minden este "szógalatban" volt. A napi munkájában nem igen fáradott el, nem kapált, nem ~~kész~~ált, sokat volt friss levegőn. Jól evett, ivott, volt jó hangulat, jó mulató ember volt. A bort nagyon szerette. Egy-egy éjszaka 6-7 litert is megivott, de soha sem rugott be. Olyan részeg soha sem volt, hogy ne tudott volna játszani. Az előfordult, ha több éjszaka játszott egymás után, hogy elaludt a széken, de a dudu akkor is szólt. Sokszor már a táncosok rázták fel, hogy hagyja már abba, mert úgy elfáradtak, hogy nem bírják tovább járni. Az is megtörtént, hogy dudálás közben itattak meg vele egyszuszra egy pint bort, de soha nem ártott meg neki.

Arra a kérdésre, hogy hol szokott dudálni Imre bácsi, a leánya az alábbi alkalmakat sorolta fel:

Legnevezetesebb alkalom a lakodalom volt. Berzencén ez azzal kezdődött, hogy a vőlegény legkedvesebb legénypajtásaival pogácsát vitt a menyasszonynak. Velük ment a dudás is. A menyasszonyos háznál, ahol a menyasszony legkedvesebb leánypajtásai is jelen voltak, tánc kezdődött. Sokszor olyan jól sikerült, hogy jobb volt, mint a lakodalom, mivel hogy itt nem voltak olyan sokan, mint a lakodalomban. Jobban tudtak táncolni. Sokszor szólt reggelig a dudu. Leggyakoribb dal volt a:

Szépen uszik a ruca a vízben

Szépen legel a lovam a réten
Száz forintos esengő a nyakába
Tiéd leszek én babám nem sokára.

Aztán következett rá egy hétre a lakodalom. A "ászlós" /azászlós berzencei elnevezése/ lakodalomban a főlegényt négy "ászlós legény" kísérte a menyasszonyos házhoz a vőlegény násznépének kíséretében, természetesen dudaszóval. /"Az aszlók színes fejkendőkből összevarrt, felbokrétázott, felszalagozott zászlók"/

A menyasszonyos háztól az esküvőre vonult a násznép, majd vissza a menyasszonyos házhoz, ahol vacsoráig dudaszóra táncoltak. A leggyakrabban játszott dalok:

Ésillagok esillagok szépen ragyogjatok...
A esillagok ha beszélni tudnának....
Vékony héja, de vékony héja van a vörös hagymának..
Arra alá messze az ég alján...
Elsárgult a fügefa levele...
A berzencei réztoronyba kilencet ütött az óra..
Maros vize folyik esendesen...
Onnan alul jönnek a zsandárok..

Vacsora alatt is játszott a dudás, főleg hallgatókat. Nagyon szerették, mert egymagáikban is fölért egy zenekerral és nem foglalt el sok helyet a szobában. Vacsora után ismét tánc következett. Majd éjjelkor a "menyecske-tánc". Így vigadoztak étel, ital és dudaszó mellett virradatig, sokszor még délig is. Előfordult, hogy még az nap este "fonyóba"/Tonóba/, keresztelőre, vagy újabb pogácsvívésre kellett menni.

Sokat játszott farsangkor is. Előfordult, hogy három éjjel, s három nap egyfolytában szólt a duda.

Mátkázó vasárnapkor is muzsikált édesapám. Ilyenkor a legények ellátogattak a lányos házakhoz. A leány annak adott mátkatálat, akitől már tudta, hogy vőlegénye lesz. A tálon volt himestojás, narancs, és kettő vagy négy zsebkendő is, vagy más kisebb ajándék. Ez megint alkalom volt a táncolásra, amit nem is mulasztottak el a fiatalok.

Bucukor is muzsikált kinn az utcán, vagy a téren.

Csak pénteki napon nem volt fonyó, sem más összejövetel. Ezen a napon nem szólt a duda, nem eresztették sehova a fiatalokat, mert a péntek, az szerencsétlen nap. Hamvazószerdán pláne nem lehetett muzsikálni.

Imrebácsi művészetének híre ment a falu határán túl is. Sokféle meghívták más községekbe is muzsikálni.

Erről leánya az alábbiakat mondta el:

1938-ban valamilyen 40 tagú angol küldöttség tartózkodott Budapesten. Meghívták édesapámat az édesanyámmal együtt, hogy tartsanak Mihály napot. Édesapám dudált, édesanyám meg táncolt az angolokkal. Több hétig ott tartották őket. Végül már annyira kifáradtak, hogy szinte úgy szöktek meg.

Kodály Zoltán is vendégül látta őket egy alkalommal. Kodály Zoltánnak volt egy "hosszifuruglája" és nem tudta jól fujni. Édesapám fujta meg. A vendéglátás alkalmával apró kis "pöreös" /töpörtyüs/pogácsával kínálták őket. Itthon aztán nevettek rajta: "Nó anyjuk, tuplit ettünk Pesten!" /tupli = parafadugó/.

1943-ban a magyarok hívták meg őket a Duna Szállóba. Itt is több hetet töltöttek el. Bár jegyrendszer volt, őket minden jóval bőségesen ellátták. Fellépésenként 100 Pengőt kaptak, sok pénzzel tértek haza.

A felszabadulás után is hamarosan felfigyeltek művészetére. 1948-ban a "Liliomfi" című filmben szerepelt, mint eigány.

A "Népművészet Mestere" címet 1955 augusztus 20.-án kapta.

1957. augusztus 29.-én 13-16 óráig a Magyar Rádió Zenei Osztályán volt felvételen, a meghívó levél tanúága szerint.

Felvételeket készítettek róla a Néprajzi Múzeumnál is. Megvásároltak tőle egy dudát 1960-ban. Az ide szóló meghívó levél aláírója: Dr. Manga János főigazgató helyettes.

Sokszor készített vele felvételt Olsvai Imre budapesti népzene-kutató is. /A mellékelt fénykép is az ő fényképfelvételeiből van./

Utolsó nyilvános szereplése 1969-ben volt Kapuváron, az "Országos Szövetkezeti Népművészeti Versenyen!"

Öregségi nyugdíját 1958-ban 300 Ft-ról 500 Ft-ra emelték fel. Külön kapott még 100 Ft nyugdíjemelést a "Népművészet Mestere" cím-re.

Jankovics bácsi leánya elmonta, hogy édesapja velük élt közös háztartásban élete végéig. 1971. december 15.-én halt meg. 17.-én a csurgói újvárosi temetőbe temették. Temetésén bucsuztatót mondott Ghyezy Tamás, a csurgói Művelődési Központ igazgatója. Szavai után felhangzottak utolsó felvételének dudahangjai.

Legkedvesebb utolsóelőtti dudáját a csurgói honismereti szakkör őrzi, melyet 1970-ben vásárolt meg. Ez után még egyet készített.

JANKOVICS IMRE dudás
a népművészet mestere
1885 - 1971

A dudu készítésének munkálatait leánya és vője, Pintér Imre a következőképpen monta el:

A dudu készítése

A dudu fő részei: 1. bögő, 2. skála, 3. tömlő, 4. fujtató. /1. ábra/

1. A bögő

Először mindig a bögő készült el. A bögő olyan bodza fából készült, amely már egy évig száradt, csak akkor lehetett belőle biztonságosan dolgozni. 2,5 - 3 cm átmérőjű bodzaágból levágott 12 - 14 - 23 és 25 cm-es darabokat. Tehát összesen 4 db-ot.

A belsejét "buzsókka" /kopot, vásott borotvával/ tisztította ki. Az egyes darabokat hosszú csapolással egymásba illeszkedően alakította ki. /2. ábra/

Ahol az egyes darabok egymásba illeszkednek, ott ólom diszítés erősíti a csövek végeit.

Ez úgy készült, hogy az egyes darabok végére bemélyítette a buzsókka a kívánt forma negatívját. A negatív motívumok kifaragása után egy papírlappal lazán körülesavarta. A papírhenger és a fahenger közötti részen megolvasztott ólmot öntött. /Az ólmot régi, törött szódavizes üvegek fejéből olvasztotta össze/. Öntés közben az egésztestet a kezében tartotta. Hogy a forró ólom a kezét ne érje, ronggyal tekerte el a papírhenger alsó részét. /2. ábra/

Amikor az öntvény megkeményedett, akkor lecsiszolta, kiigazította. A szabadon maradt farészeket a buzsókka kis vonalakkal, esigavonallal diszítette, majd az egyes darabokat összeillesztette.

2. A skála

A második munka volt a skála kialakítása. A skála részei:

1. a fej, vagy kotlies, amiben a sipok helyezkednek el, és kapcsolódik a tömlőhöz.
2. A tulajdonképeni skála, amely kapcsolódik a fejhez, ahol az ujjak mozgatásával, a különböző lyukak eltakarásával, illetve szabadon hagyásával játszanak.
3. rész a pipa, amely a skála végéhez illeszkedik. A pipa leszedhető, leemelésével szabaddá tehető a sipokból kivezető skála csöve. Erre azért van szükség, hogy esetleges eldugulás alkalmával a hozzá rögzített tisztító-dróttal a csövek tisztíthatók legyenek.

A leszedhető pipát egy kis szíj rögzíti a skálához. /3. ábra/.

A kotliesban helyezkedik el 3 sip. A sipok szintén vékony bodzaágból készülnek. 7-8-10 cm-es darabokat kell levágni 7-8 mm átmérőjű ágakból. A belet vékony dróttal könnyen kilehet tolni belőle. A tömlő felőli végeket gyömbérággal kell bedugni. A skálafelőli vége szabadon marad. A felső részén késsel, finoman nyelvet kell hasítani rá, ami szabadon rezeg a levegő áramlásának hatására. A sipok közeit, és a skálában folytatódó esövek közeit méhviasszal töltötte ki, azzal rögzítette őket egymáshoz. /3. á/

3. A tömlő

A harmadik munkafolyamat volt tömlő, vagy másképpen nevezve a bőr elkészítése.

Legtöbbször birkabőrből készült, de legjobb a 2-3 éves kutya bőre, mert az sohasem adja ki a levegőt.

A birka egy éves legyen, annak a legjobb a bőre. Ugy nyuzzák meg, mint a nyulat, felkötve, a hátsó lábainál kezdik és úgy húzzák le róla a bőrt egyben. A lenyüzött bőrt szőrivel befelé fordítva, hamuból és oltott mészből kevés vízzel készített pépszerű masszába tette. Ebben hagyta a bőrt állni meleg helyen, három napig. Ezután lejött róla a szőr. Sok vízzel tisztára mosta. Ezután ismét pácolta.

Egy marok timsót és félmarok konyhasót szórt a bőrre. Ezzel ismét állott három napig. Ezután a belső irhát le lehetett húzni róla. Kimosta, szalmával vagy szénával kitömte, és kiszáritotta.

Ezután föl lehetett használni. A két hátsóláb helye, a fenekével egybefogva elkötésre került. Ez maradt a tömlő alsó vége. A nyak helyére került a skála. Az első ballábához a bögő, az első jobb lábához a fujtató csatlakozik. A bőrt a farészekhez házifonállal kötözte hozzá. Használás közben a bárány háta van kifelé fordítva. 1. ábrán látható.

4. A fujtató

A fujtató rendeltetése, hogy a tömlőbe pumpálja a levegőt. Két 20-22 cm. átmérőjű, ovális alakú bükk, vagy diófa lap közé báránybőrből harmónikaszerű részt alakított ki. A kifaragott falapok éléhez szögezte hozzá a báránybőrt, amit még egy ujjnyi széles bőrpánttal is leszegett. A kar felőli felső lap felső szélét lefűrészelte 6 cm szélességben. A lefűrészelt részt egy bőrsávval újra hozzáerősítette. Az így nyert vágás mentén emelkedhet

meg a fa-lap fujtatás közben. A fujtatás úgy történik, hogy afelső fa-lap közepére rögzített, esattal ellátott bőr szijat abal karjára, könyök fölé fölesatolja. A bal kar mozcgatásával a fujtatót fölle nyomkodja. A kar megemelésével a fujtató beszívja a levegőt, a kar leengedésével a beszívott levegő a felső szelepen át a tömlőbe áramlik. A felső lapon a rögzítő szij alatt kalapfileből szabálytalan alaku darabok vannak, hogy használat közben a fa-lap ne nyomja a kart.

Az alsó lapon kis bádoglemez alatt bórszelep található. A szelepet a kis bádog lemez védi kívülről, hogy ruhát, vagy más anyagot fujtatás közben be ne szívjon. A bádoglemez ivesen domborított a szeleplyuk fölött. Az alsó falap alsó részén kis kampó van, amit ~~használat~~ használat közben a nadrágszija alá akasztott, azzal rögzítette a fujtató alsó részét.

A fujtatót a tömlővel egy bodzafa görbe ágából készített ~~füj~~ fujtatófa, vagy fujó-pipa kapcsolja össze. /4. ábra/

A duda működése

Használat közben a dudás felveszi a dudát. A fujtató a bal hónaalá kerül. A kampóval az övébe akasztja a fujtató alsó lapját, a felsőt a szijjal abal karjára esatolja. A tömlőt a jobb könyöke alá szoritja. A bögöt átveti a jobb válán, a skálát a két kezébe fogja.

A fujtató működtetése a bal kar emelésével kitágul, ilyenkor az alsó szelepen beáramlik a levegő. Ha a bal karjával össze nyomja a fujtatót, akkor a bennelévő levegő a felső szelepen át a tömlőbe áramlik. A szelpek egy időben egymással ellentétesen működnek. Amikor az alsó beszíváskor nyílik, akkor a felső zárul, és fordítva. A fujtató ismételt mozcgatásával felfujtatja, levegővel feltölti a tömlőt, amit aztán szükségszerűen, dudálás közben folyamatosan ismételi. A tömlőből a levegő a skálába áramlik. Itt megszólaltatja a sipokat. A levegő közben állandóan áramlik ki a bögön is. A bögő hangjának szabályozása a bögő hosszának változtatásával történik. A különböző darabok összeillesztésénél, a esapolásokat lehet kilyebb huzni, vagy egészen benyomni, esetleg egy darabját le is ~~venni~~ venni.

A skálán "e, d, és é" hangot alakított ki. A "e" hangú sip kivezető esővéin 5, a "d és é" hangú sipok kivezető esővein 1-1 lyuk van. Ezek használatával tudta megszólaltatni Jankovics Imre esurgói

népművész esodálatosan szép dalainkat. Az Ő kezében esodaszerré vált az egyszerű eszköz. Kines volt az Ő kezében. Kinesét gazdagon osztotta meg társaival. ★Ahol dudája megszólalt, ott oszlott a gond, felvidámultak a megfáradt emberek, táncra perdültek a nehézkes lábak. Zsébes, agyonfáradt asszonyok ajkáról esalta elő a nótát, nekikeseredett szilaj férfiak bánatát öntötte dalba, s lányok leányok szívébe kivirágzott a szerelem.

Dudája némán pihen, a környéken nincs aki megszólaltassa. Vajon máshol van-e követője? Avatott mestere esodálatos művészetének?

Csurgó, 1972.

Papp Imréné
tanár.

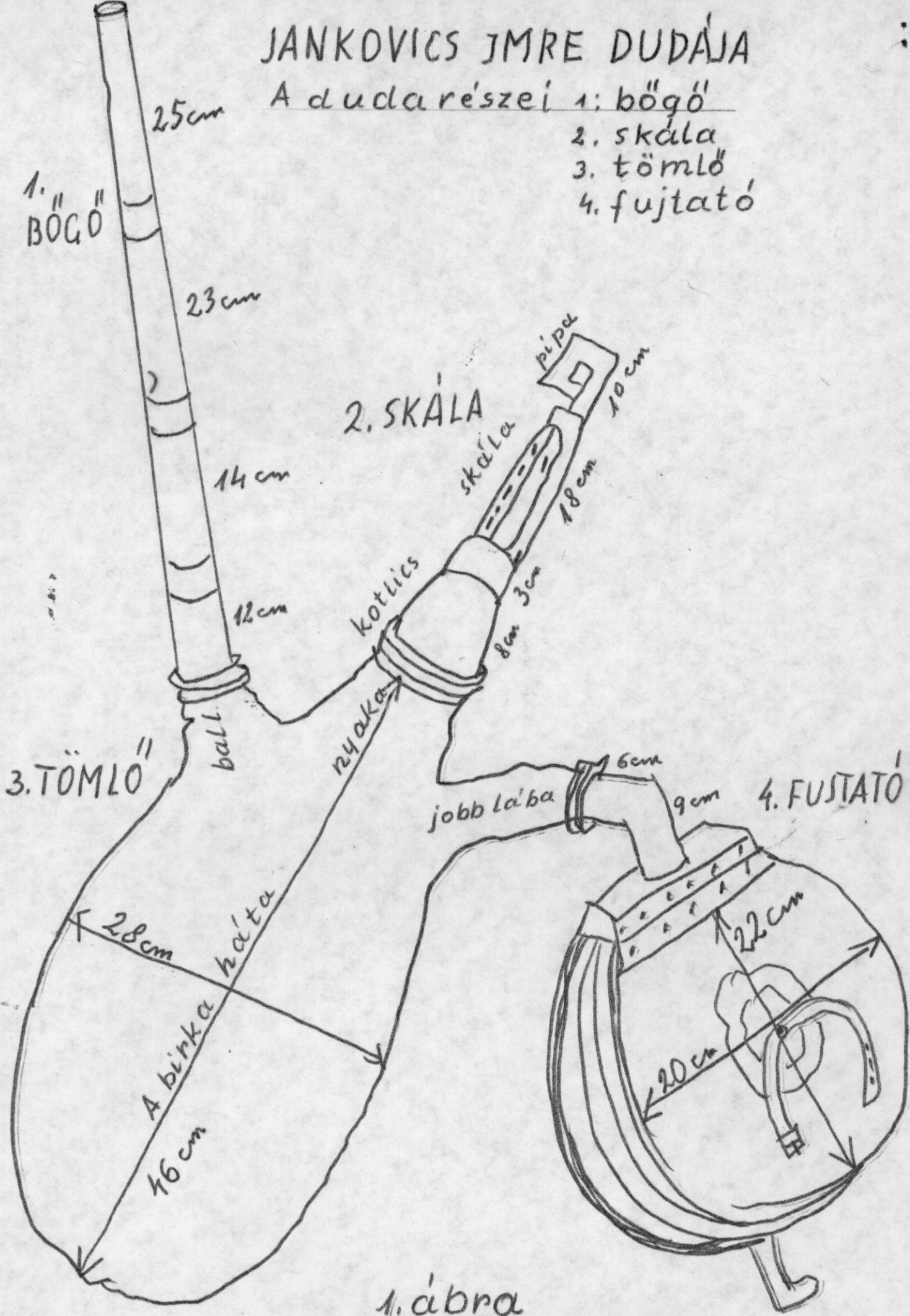
Adatközlők: Pintér Imre 65 éves nyugdíjas

Pintér Imréné sz: Jankovics Julianna htb. 62 éves.

Csurgó, Kossuth Lajos u. 20.

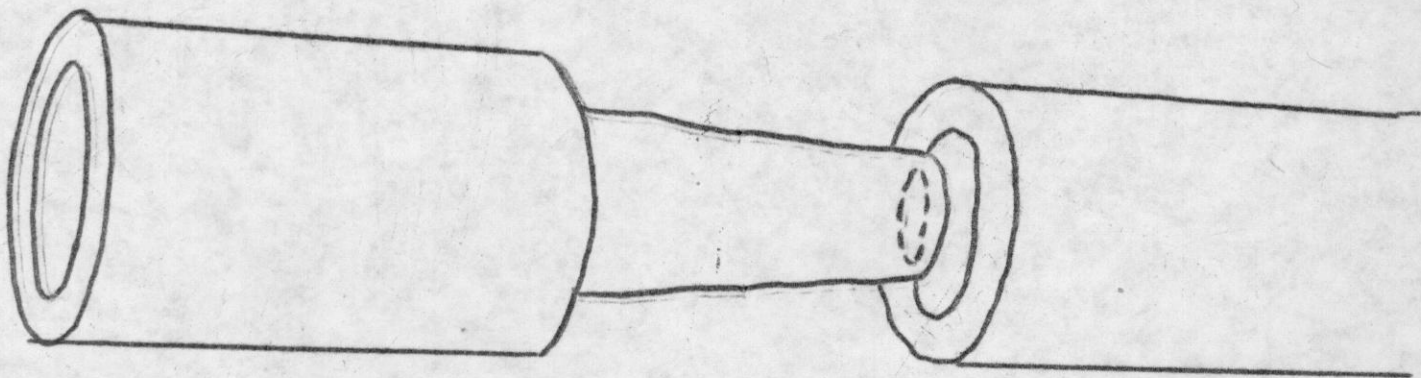
JANKOVICS JMRE DUDÁJA

- A dudarészei 1. bögő
2. skála
3. tömlő
4. fújtató

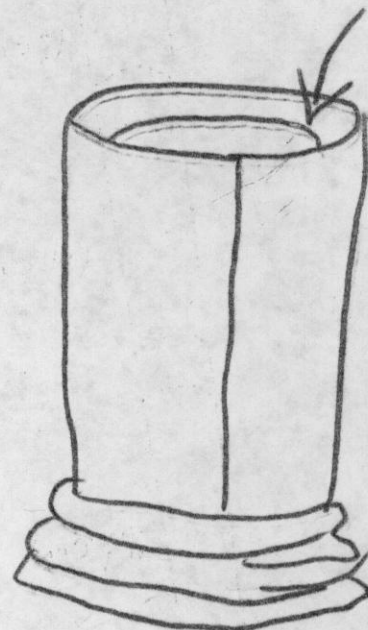
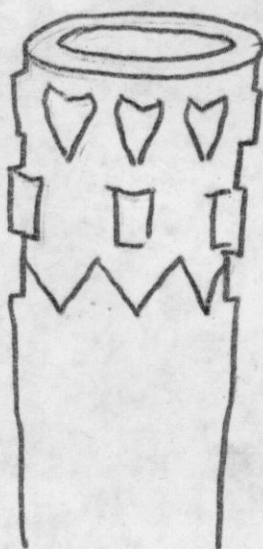

1. ábra

A BŐGŐ
4 csapolással összeilleszthető
darabból áll.

Az ólomdiszítés készítése

A negatív részeket, papírral, ronggyal
kifaragni

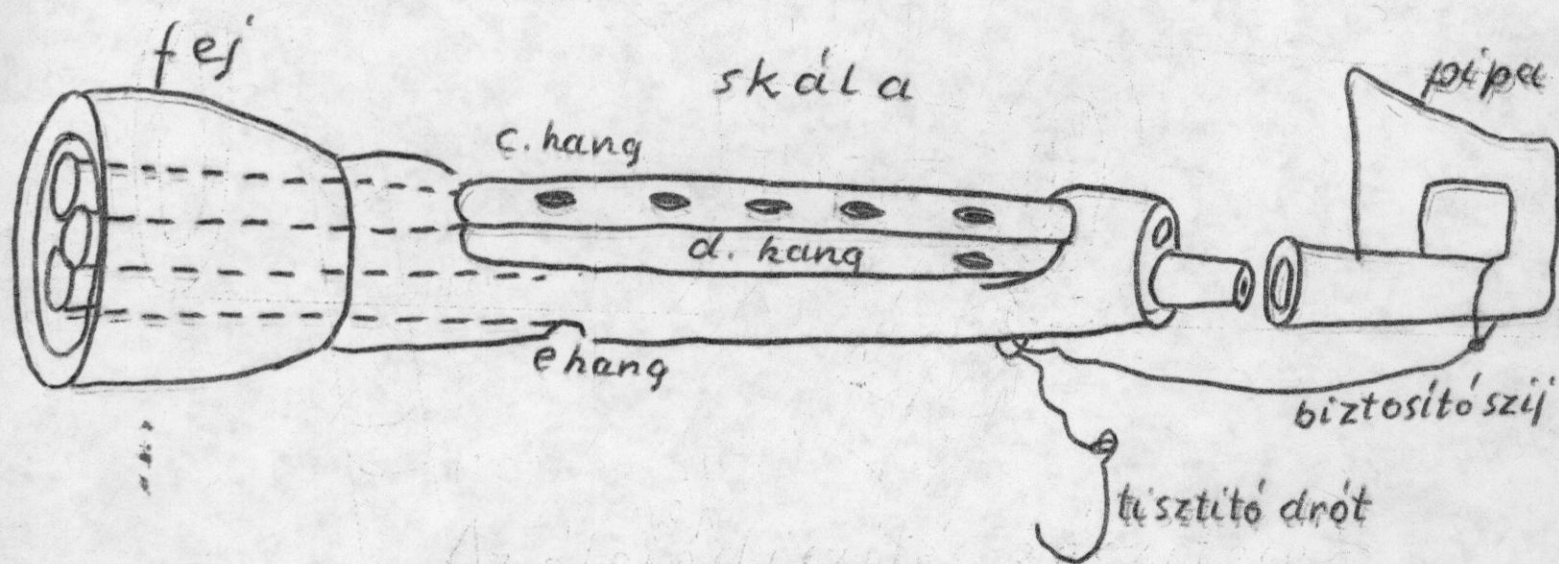
becsavarni

az olvasztott
ólmot a henger
réseibe önteni

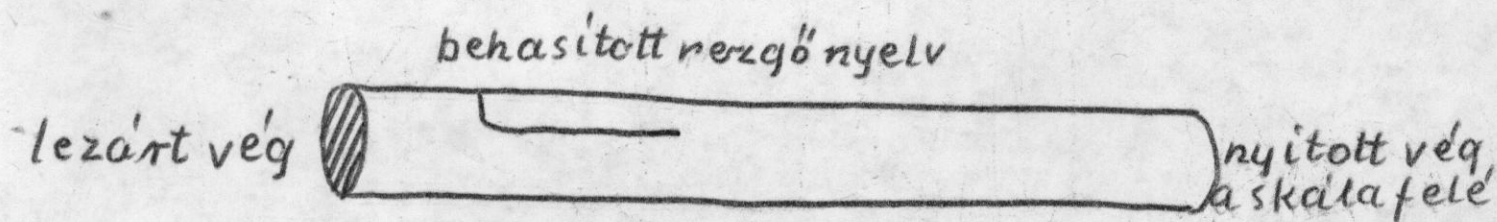
2. ábra

A SKÁLA

- részei: 1. fej vagy kotlics
2. skála
3. pipa

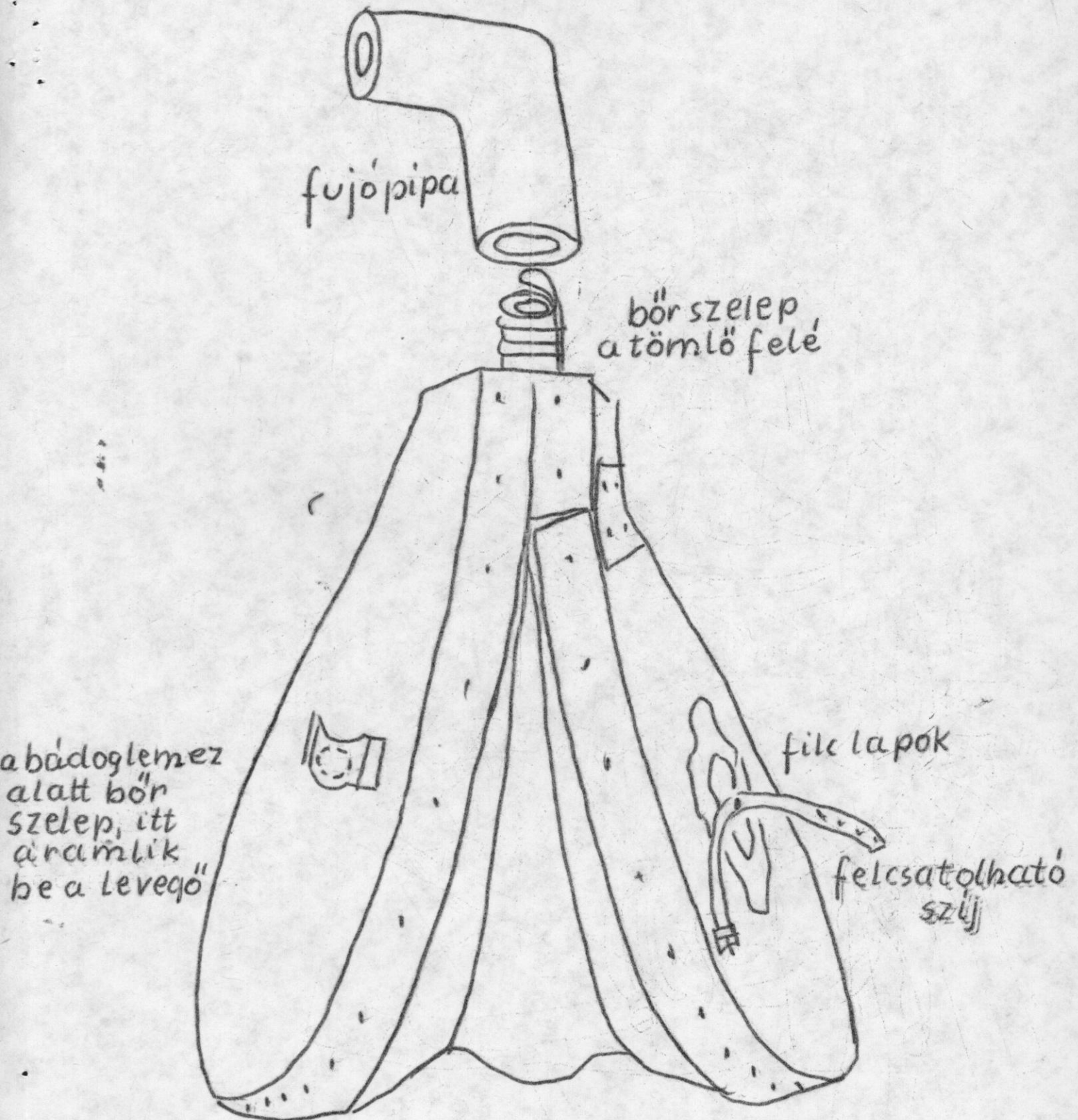

A sip

3. ábra

A FÚJTATÓ

4. ábra